

XX. LEVÉL.

*Költ Komáromban, Karátson Havának
9. Napján.*

Meg-fagyott ember' meg-elevenítése' módja

A⁹ Gondvifelésnek minden világi javai között, leg-nemesebb 's' drágább az ember' élete. Nem is lehet tehát nagyobb jót tenni valakivel, mintha el-vesztett életét helyre állíthatjuk. A' fok szomorú tapasztalások bizonyítják, hogy Esztendőnként sok szegény ember vész-el, a' meg-fagyás által. Minthogy pedig nem lehet mindenütt Orvost találni, ki a' meg-fagyott ember' meg-elevenítésében munkás légyen, a' felebaráti szeretet arra ösztönözött, hogy egy rövid tudósítást közöljünk az érdemes közönséggel, melly szerint a' meg-fagyott ember' meg-elevenítésében akár ki is munkás lehet. 'S melly igen szerentsés embereknek tartanánk magunkat, ha tsak egyetlenegy ember életének meg-tartásában, vagy helyre állításában eszközök lehetnénk.

A' meg-fagyott ember' meg-elevenítéséhez bizonyos reményfég lehet; mivel már sok példánk vagynak, hogy olyan meg-

U

fa

fagyott emberek is meg-elevenítették, a kik már egy, két, főt három nap is megfagyva voltak. — A' meg-fagyott ember, azonnal meg-hal és meg-öletik, mihelyt hirtelen meleg házba, vagy tűzhöz vitették. Valóságos bizonyfága ennek akármelly meg-fagyott plánta, gyümölcs, vagy hús, mellyek ha hamarjában melegre vitettetnek, azonnal el-rothadnak. Ellenben, a' hideg vízbe 's jégbe való áztatás által ismét meg-eleveníttethetnek, és hafzon vételűekké tettethetnek, mert a' hideg 's jeges víz kifívja a' fagyot azokból. Még akkor is veszedelmes lenne tehát, a' meg-fagyott embert meleg házba, 's helyre vinni, ha már valójában elevenedni kezdene.

Illyen formán kellene tehát a' meg-fagyott emberrel bánni. Mihelyt a' meg-fagyott embert meg-találják, ha bár több napja is már hogy meg-fagyott, tsak a' rothadásnak valóságos jelenfége ne láttassék rajta, azonnal hideg helyre kell ötet vinni. Két tenyéreni magasságú hóból ágyat készítvén néki, mezítelen le-vetkeztetve arra kell fel-tenni a' meg-fagyott testet, 's szinte annyi hóval bé-fedni, tsak hogy a' szája 's orra-lyukai nyitva maradjanak. A' havat körös körül jól a' testéhez kell nyomogatni, a' fejét 's nyakát pedig szüntelen hóval dörögölgetni. — Hogy ha közel, 's hamarjában

ház

házba nem lehetne a' meg-fagyott embert vinni; a' mezőn, vagy akár hol is lehet munkába venni meg-elevenítését, de úgy, hogy a' szél ne érje a' meg-fagyott testet. Ha pedig havat nem lehetne kemény száraz télben közel találni, szükséges léfzen minden féle ágyi, 's más vastag ruhákat és terítőket jeges vízbe áztatni, 's apróra tört jég közzé azokkal szorosán bé-takarni a' meg-fagyott testet. De mihelyt a' jég el-olvad, vagy a' jeges vízbe áztatott ruhák melegefznek, azonnal újra jeges vízbe kell azokat áztatni, 's vízont bé-takarni azokkal a' meg-fagyott testet. Ezt pedig mind addig kell gyakorolni, valamíg a' testnek tagjai hajladozni 's melegedni nem kezdenek. Ha elégéges ruhákat nem lehetne találni, jó léfzen, eggy nagy tekenőbe tenni, mézítelen a' meg-fagyott testet, és jeges vízzel mind addig öntözni azt, tsak hogy a' szájába, 's orra-lyukaiba ne menjen a' víz, valamíg az egész teste jéggel bé nem hártyaódik. Mihelyt ez a' jeges hártya el-olvad a' testén, azonnal szükséges léfzen langyos vízzel törölgetni azt, a' melly víz közzé, jó erős bort, vagy éget bort lehet elegyíteni.

Ennyire jöven már a' meg-elevenítés munkájában, a' meg-fagyott testet száraz, de tsak hideg ruhákkal kell bé-fedni; vagy

ha a' mezőn hó közt volna, jól be-takar-
 va házba kell vinni. — Mihelyt már vala-
 mi kevés meleget lehet a' meg-fagyott test-
 ben észre venni, azonnal szükségéges lészen,
 száraz, és egy kevésbé meg-melegített
 ruhákkal dörögölni, és az ágyba fektetni,
 csak hogy meleg házban ne légyen az, mert
 a' külfő melegítéssel, hirtelenkedés nélkül
 's igen okosan kell itten bánni. — Hogy
 ha még se vehetne lélekzetet a' meg-fagyott
 ember; jó lészen, egy kevés bor-etzettel
 meg-elegyítettett vízzel dörögölni ötet, 's
 a' lábait langyos vízbe rakván, az ábrázat-
 ját és kezeit is azzal mosogatni. Az órra-
 lyukaiba és szájába erősen kell lehelleni,
 de úgy, hogy ha valaki a' szájába lehell,
 akkor az órra-lyukait, ha pedig az órrába
 fúj, a' száját bé-fogja. Valahányszor, va-
 laki a' szájába, vagy órrába lehell, mind
 annyiszor egy kevésbé meg-fzünvén attól,
 kezével a' mejjét, vagy hafát nyomogassa
 vigyázzván arra, ha a' nyomogatás után,
 önként is mozdúl é valamelyik. Hogy ha
 még se lehetne azt észre venni, tovább is
 lehelleni kell szájába vagy az órrába. Ha
 pedig még se lehetne az élet' jelenlégit ta-
 pafztalni; ilyen esetben szükségéges lészen a'
 Dohány-kristély, a' melly úgy lészen-meg,
 hogy egy töltés forma, olajjal meg-kenet-
 tetett tsöt, leg-alább két újjnyira a' vastag
 bé-

bélbe kell dugni, mellyen egy erős dohányos ember, tellyes erejéből dohányfüstöt fújhaſon-bé. Avagy úgy is lehet ezen Dohány-kristélyt adni: hogy két dohánnyal meg-töltött és meg-gyújtott pipát ſzo-roſan ölzve-kötvén, egy-iknek a' ſzára meg-olajoztatván, a' vastag bélbe dugattatik, a' másiknak ſzárán pedig valaki erőſen pipázván, úgy fújja a' pipákon által, a' vastag bélbe, a' dohány füstöt. Leg-jobban lehetne ugyan ezen Dohány-kristéllyel, az a' végre kézzítettett eſzközzel élni, mellyet a' mostani leg-újabb Felfőbb rendelés ſzerint már minden Seb-Orvosnak meg kell ſzerezni; de ha, 's a' hol hamarjában ahoz nem lehet jutni, jó amaz említett két kö-zönfégeſebb mód is.

A' kristélyozás alatt, a' betegnek jobb felén kell fekiüdni; a' lábát és haſát pedig valaki fel felé nyomogatſa. Azonban, a' nyeldekölő gégejét egy olajba mártott tollal lehet belölről ingerleni. Kívülről, borba mártatott flanel darabot kell a' ſzíve kamarája felibe borítani; az órra alá pedig, apróra tört tormát, veres hagymát, erős illatokat, és más hathatós ſzagú eſzközöket tartani, avagy erős tobákot, vagy porrá tört majoránnát az órra-lyukaiba fűjni. — Hogy ha a' beteg már nyelni kezd, igen haſznos léſzen, tzitrom vagy narants héjból főzött

ítalt, avagy bor etzettel meg-kevert melitát innia adni. A' bor, 's annál inkább az égett bor, és más akármelley erős ital veszedelmes lenne néki. Ellenben bodza-fa virágból készített herba-tejet bátran lehet be-adni. Az agyekára, térd hajlásira, és hónallja alá pedig meleg borba mártott ruhákat kell borogatni.

A' fel-éledés után, többnyire hideg-lés szokott következni, mellyben szükséges leszzen a' karján eret vágatni. Ha pedig éltelenfég köyetkezne, 's az ábrázatja megdagadván, a' gutta-ütéstől kellene tartani; akkor leg-jobb és szükségesebb, ha okos Orvos hívattatik, a' ki a' betegnek er-vágások, és hathatós orvosságok által segítségére lehet.

Hogy ha a' fel-éledés után, ne talán még valamelly tagok el-fagyva volnának, úgy, hogy meg-keményedve 's érzékenyfég nélkül lenni láttatnának; szükséges leszzen az ilyen tagokat, mind addig hóval, vagy öszve zúzott jéggel dörgölni, valamíg érzékenyekké nem lesznek.

Szinte így kell banni akármelley más meg-fagyott tagokkal is. Melegíteni, vagy melegen kenegetni azokat, veszedelmes lenne, mert az által tsak érzéketlenekké tételnének, vagy rothadni kezdenének; hanem hóval, vagy jéggel kell bé-fedni, vagy
mind

mind addig jeges vízzel öntözni, valamíg a' fagy ki nem szívattatik az által azokból. Ha pedig már érzeni kezd a' meg-fagyott tag, akkor lehet osztán égett, vagy kánforos borral, de hidegen, mosogatni. Tsak hogy soha se jó, meg-fagyott testű vagy tagú embernek, mind addig meleg házba, vagy tűzhöz menni, valamíg langyos házban meg nem melegedett.

A' kinek hidegben kell járni, vagy ülni; a' soha se maradjon minden mozdulás nélkül, 's veszteglésben; vagy, ha még igen erős álom kerülgeti is ötét, soha az által erőt ne hagyjon magán venni, hanem fel-keljen, járjon, fusson, és minden-féle mozgásokat tegyen, hogy a' vére szüntelen való mozgásban lehessen. — Ez a' leg-hatásosabb eszköz, életének meg-tartására, és a' meg-fagyásnak, 's hirtelen halálnak el-távoztatására. Felette veszedelmes vélekedése fok embernek, a' fok-féle erős italoknak; bor, égett bor, és más e' feléknek meg-italok, a' mellyek által fokan a' hideg ellen óltalmazni akarják magokat; mivel azok tsak igen könnyen veszedelmes álmot okozhatnak. Minthogy pedig a' köz ember, nem eggy könnyen tartóztathatja-meg magát az erős italoktól; hogy veszedelmek ne legyenek azok, ilyen formán élhetne azokkal az, a' ki útra indul, vagy a' hidegen

múlt: Vegyen mor'folt kenyeret, 's keverje azt öszve kömény maggal, és meg-öntözvén nyers, vagy égett borral, úgy egyemeg azt. — Leg-jobb és hasznosabb eledel télen, a' hidegben és útazásban, a' téfzta étel, füstölt hús, és más ezekhez hasonló keményebb eledelek. Ha pedig olajjal, fagygyuval, vagy ferrel meg-mojsa 's meg-keni az ember testének tagjait, vagy ha itató papirossal bé-takarja mezítelen lábait; jó formán meg-örizheti azokat, 's magát is, a' meg-fagyástól.

A' Találós Mese vólt *Jég*; a' Rejtett Szó *Vas-áros*, mellyből ki-telik *vas, város, ár, jó, ros, vár, sár, ájó, savó, árva, rovás*.

Találós Mese.

Ha az hasam töltöm tele eledellel,
 Úgy a' vízen úszván nem merülök én el.
 De ha meg ürülök, így bár könnyebbülök
 Még is én a' víznek fenekére ülök.
 Mond meg hát azt nékem, mi állat én legyek?
 Vagy hogy le nem ülök. Mi eledelt egyek?

H. F. Á. P. P.

Rejtett Szó.

Midőn egész vagyok, nyóltz lábon járkálok,
 Allandó lakozást nem könnyen találok,
 Ná-

Nálam nélkül minden vitéz szükölködik,
 Öt lábamból néki háza emelkedik.
 Más öt lábam között rozs 's búza bújkálnak
 'S útjokban én vélem egyyre kiabálnak,
 Három lábam a' víz elébe tétetik,
 Három pedig útas kezétől vitetik,
 A' ki reám talál meg végyen magának,
 'S tartson ez időben leg-drágább javának.

A' dühödt ebek' marásokról.

Ezen most folyó Eszt. Sz. Jakab-havának 11-dik napján költ Győrben, e' Tájt Nagy-Érdemő Fő-Ispánja 's Királyi Biztosa Radványi Gróf Győri Ferentz Ö Excellenciájának, a' köz-jóra tzelzó azon rendelése, mellyben a' dühödt ebek' marások ellen, az úgy nevezett *Berliner Specificumnak* megszerzése, Ö Excellentziája' Bölts igazgatása alatt lévő minden Városoknak és Helységeknek ajánltatik és parantsoltatik.—

De mint hogy, ne talán fok helyeken esmérletlen ezen dítsért 's meg-próbált Orvosság; történetből akadván e' Napokban annak Magyar le-írására, el igazítjuk az Erdemes Olvasót, az 1781-dik esztendőre szokott 12-töd formában ki-adattatott *Győri Magyar Kalendáriomnak Toldalékjára*, a' hol ezen Specificumnak *Streibig* Úr által bé-iktattatott ugyan azon le-írását,

mellyet a' Nagy Emlékezetű II-dik Friderik, 1777-dik éltendőben, Sz. Iván-havának 23-dik napján egész Uradalmában közönségsé tett, Magyar nyelven, meg-találhatni.

Ezen dítsért Orvofságnak, az említett tudófitás szerint, im ezek a' részei.

1. Május bogarat (mellyet *Linné Me-loe Majalis*nak; *Faun. Svec.* pedig *Anticantharus*nak nevez, és Pünkösti-havában leg-inkább az ugar földeken, réteken vagy a' dombokon a' nap' hévfégén találhatni) a' rajtok függő mézzel együtt 24 darabot tsinálj bé-mézbe, és azután meg-szárítván apróra vágj, vagy törj.

2. Terjékből 4. Latot. Vagy ha Ter-jék nem vólna, helyette lehet annyi Bodza Liktárt venni.

Ebénus vagy Indiai fekete fábol 2. quintet, vagy $1\frac{1}{2}$ Latot apróra ráspolva.

4. Virginiai Sárkány gyökérből egy negyed részét egy Latnak porrá törve.

5. Ráspolt ónból 1. quintet.

6. Berkenye-fa gombából 20. gránt, (1. grán egy szem búza nehézség) porrá törve.

7. Egy keveset kell-venni azon mézből, mellybe a' bogarak bé-tsinálva voltak, és mindnyáját jól egybe kevervén, Liktárium formában el-készíteni; hogy azt mind az emberek, mind az oktalan állatok, természetekhez al-
kal-

kalmaztatva könnyen be-vehesék. — Az említett le-írásban ez is meg-határozva van.

Jó volna, főt szükféges, ezen próbált Orvofságot minden Városokban, és kivált falukban egész tavaszszal 's nyáron üveg vagy iserép edényekben készen tartani, hogy mi-helyt valaki a' dühödtt ebtől meg marattatik, azonnal készen volna néki a' segítség. Mert valamint más akármelly nyavalyában, szint úgy ebben is sokkal könnyebb akárkinn hamarjában segíteni, mint-ha meg-avúl a' nyavalya.

Allhatatlanság.

Minden embernek különös hajlandósági vagynak, 's a' leg-jobb ember fe mentt némely magánofságoktól. — *Sterne Lőrincz*nek, olly igen esméretes *Torik* munkáiban, ismerette *Eliszéje*, hogy akárki olvassa azt, egybe szémébe tűnik *Sterne*' eránta nyilvánlagosított hajlandósága. — Ez az *Eliszé*, eggy *Indiából* származott *Azszony* 's *Dräper Úr*' hitvese vólt. Míut hogy pedig a' férje, a' *Szuratti Fábrikák*' *Fő-Gondvifelőjökké* rendeltetett, felesége azonban egyszéje' helyre állítása végett *Angliába* ment; a' hol *Sterne Úrral* különös esmeretségbe jutott. Ez a' tisztes Vén, annyira meg-kedvellette *Dräper Azszony*' külfő maga alkalmaz-

maztatását és a' tudományokhoz mutatott hajlandóságát, hogy gyakran nagy ki-nyilatkoztatásokkal emlékezik felöle írásaiban. De midön *Torik* végig folytatni akarná; annak le-ábrázolását, fel-indúlván azonban Dräpernében a' természeti hajlandóságok, csak könnyen belé únt a' falusi vén-Pap' barátságába, 's el-felejtkezvén minden ö töle vett szép oktatásokról, 1773-dik ész-tendőben, egy erős és izmós Kiarke névű hajós Kapitánnyal Angliából és lites férjétől meg-szökött. — Nem fokkal külömben tselekedett, ama híres *Roussseau'* özvegye is; mert csaknem sokára férje' halála után, el-felejtvén, hogy olly nagy Ember' hitvese vólt, kit a' Királyok tiszteltek, 's Fejedelmek barátságosan meg-látogattak, egy Anglus fiatal inashoz ment férjhez. —

A szép tudományok', 's a' Világi böltsesség' haszna.

Torquatus Tasso, ama híres Olasz Vers-szerző, kinek a' meg-szabadítatott *Jeruzsálemről* írt ditső munkája, mellyet az el-fáradhatatlan munkás és tudós T. T. Szabó David Úr mostan fordít Magyar prózában, halhatatlanságot szerzett, már ifjúágában különös hajlandóságot mutatott a' Vers-szerzéshez. Észre vévén ezt az ö Atyja,

ja, hogy ne talán ez által a' tudományok' gyakorlásokban meg-gátoltasék, el-ment ő hozzá Páduába a' hól tanúlt, 's kemény szemre hányáfokat tett azért néki. *Taffó* mindeneket békecségesen el-hallgatott. De midőn az ő Atyja, nagy meg-indulással végre azt kérdé tőle : Mi hasznod vagyon már minden te Philozofiádból? azt felelé néki: Abból tanúltam e' Te meg-nem érdemlett kemény szemre hányáfodat tsendes elmével el-vifelni. — Illy nagy és tudós embernek munkáját, valóságos nyughatatlanfággal várja fok tudós Haza-fi T. T. Szabó David Úrtól, anyai nyelvünkön.

A' borjúknak mindjárt ellés után lehető el-választatásokról.

Alíg van akármelley hivatal' 's állapot-béli ember, a' kí olly nehezen vegye-fel a' jó szót, és hasznos tanátsot, mihelyt gyermekfégétől fogva, emberkorig gyakorlott akár minémü szokásival ellenkezik az, mint a' gazda ember, 's kivált azok közt is, a' marhás gazda. Akár mit mondjon, vagy javalljon néki akár ki, meg-elégszik ő az-zal: az atyám is így folytatta gazdafágát, így bánt marháival, 's engem is így tanított.

De bezzeg meg kellene gondolnunk azt is, melly temérdek roszsz szokások és
 víz-

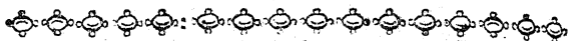
vízszá-élések vagynak még a' Magyar Országai gazdaságban; és kivált a' márhákkal való bánásban, melyeket más Nemzetek, nem kevés hasznokra, már meg-jobbítottak és gyakorlanak is. Ezek közzé tartozik az is, hogy a' kis borjúkat nem kellene az anyjok alatt szoptatni; hanem mihelyt elletnek, mindjárt el-választani, és étel' 's itatra kellene azokat szoktatni.

Egész Alsó-Szaxoniában szerte széllyel járván, a' leg-nagyobb marhás Gazdák körül, sőt és kivált az olyan Majorokban, a' hol száz 's két száz tehenek is együtt vagnak, tapasztaltam azt, hogy a' borjúk mindjárt ellések után el-választatnak. Miért nem lehetne ezt Hazánkban is, leg-alább próbába venni 's gyakorlani, holott többnyire csak ritkábban találtnak egy Majorfágban annyi tehenek együtt; tehát a' vesződfég is kevesebb vólna. 'S melly igen hasznos lenne, 's léfzen ennek gyakorlása; egy előttem lévő, Gazdaságról írt tudós munkából, közlöm annak bizonyfágát. A' borjúnak, úgy mond ez a' nagy Gazda, fokkal hasznosabb, egészségére nézve, ha mindjárt egybe el-választják azt; mert az anyja tejét természetesi rend kívül való kívánfággal szopvánbé, igen könnyen, már ez által is nyavalyát okoz fok borjú magának; az itatásban ellenben annyit ad az ember néki, a' mennyit

ide-

idejéhez képest kíván. A' tehénnek is féltette káros a' szoptatás, mert nem csak a' tölgye gyakran ki-sebefül, kivált az erősebb borjúk' szívások által, hanem a' fok döfölés miatt könnyen belső kára is eshetik. E' mellett a' tapasztalás bizonyítja, melly igen nehezen lehet az anyja tejéhez szokott borjút, idővel el-választani, úgy hogy mind az anyja, mind maga, gyakran néhány napokig is meg-állik azt, 's egyik sem akar enni, a' honnét mind a' kettő szem-látomást el-foványodik. Hogy pedig a' kis borjú könnyen az ételhez szokják, igen jó léfzen eleintén néhány nap fenyő magot rakni szájába. Ez által az ételhez igen nagy kívánsága gerjed, 's a' belek is ki-tisztúlnak. — Láttam, hogy az Alfó-Saxóniai marhás gazda, ki-fejtvén a' tēhene' tejét, úgy keverte azt, mindjárt ellése után el-választott borjúnak italok közzé, 's ez által a' le-vágó borjút, más fél, főt két mázfára is hizlalta, a' maglót pedig szem-látomást javította. Tsak igen úgy vélem, hogy a' mit a' kül-földi gazdák nagy haszonnal gyakorlanak, a' Magyar gazdák is leg-alább meg-próbálhatnák. Ilyen formán, nevezetesebb haszna lenne, kivált már annyira meg-drágúdván a' tēhén vaj, a' Hazabéli marha-tartásnak.

A Szem fájókhöz.

Sok ember felette fokát szenved a' szem fájásban, kivált a' kiknek igen el-gyengült a' szemek, 'S mint hogy a' mi testünknek minden tagjai között egy a' leg-nemesebb a' szem, nem is tanátsos minden emberre bízni annak orvoslását. Egy a' mostani kül-földi nevezetesebb Orvosok között Sprenger Prófesszor, egy Vürtembergai érdemes tudós, ezt javallja fokszori próbálásból a' szem-fájóknak:

A' kinek szeme fáj 's gyenge, végyen vagy fogafson magának három hím Seregélyt (*Linné Sturnus vulgaris*) 's adjon azoknak naponként maga azon tányérról, mellyről maga evett enni, és egy jókora tálból, mellyben meg is feredhesenek inni. Ugyan ezen vízzel, mellyben a' Seregélyek feredtek mossa meg napjában többször, sőt minden órában fájdalmas szeméit; 's egy két hét alatt érezhető enyhülést tapasztal; és idővel tellyeséggel meg-gyógyúl a' szemé. — Némelly embernek ugyan eleinte egy kevés vizketegséget okoz ezen Seregély-ferdővel való mosódás fájdalmas szemében; de tsak kevés idő alatt el-múlik az. Mások leg-kevésbé sem érzik azt. 'S még is mind a' két féléknek használ. Tsak hogy szorosán arra kell vigyázni, hogy hímek legyenek a' Seregélyek, mivel a' Nőstényeknek nintsen ez a' hasznok.